

EL COST HUMÀ DE LA GUERRA CIVIL AL MARESME. UN ESTUDI DE LES FONTS

Dins del projecte del «Cost Humà de la Guerra Civil a Catalunya» endegat pel Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, junt amb uns companys estem portant a terme la recollida de la informació de totes les víctimes a la comarca del Maresme entre els anys 1936 i 1939.

Amb aquesta investigació, es pretén identificar totes les víctimes i recollir-ne les dades personals i de condició, és a dir, la situació militar, o no, les circumstàncies de la mort o la desaparició, quan, on, i altra informació secundària.

Després del treball de camp en els arxius de cada població, de recollir les dades individuals, es fa el buidatge en una base de dades informatitzada per tal que, un cop estigui finalitzat el treball i sigui operativa aquesta base, tothom hi pugui accedir, siguin els familiars de les víctimes o historiadors i altres investigadors.

Ací, a la comarca, s'ha recollit informació oral de testimonis, s'han consultat arxius privats i públics, els arxius parroquials i municipals i els registres civils de cada una de les trenta poblacions de la comarca. Gairebé a tot arreu hom ha col·laborat, i quan hi ha hagut algun entrebanc, amb l'ajut oficial del Centre d'Història Contemporània de Catalunya s'ha pogut superar, llevat del cas del Registre Civil de Mataró. Fa alguns anys, concretament a principis dels noranta, el qui subscriu va obtenir permís del jutge encarregat del Registre Civil per poder-lo consultar, però aquesta volta, l'encarregat, al·legant el reglament dels registres civils espanyols, s'ha negat a permetre la consulta dels llibres, malgrat les reiterades demandes fetes per part nostra i del Centre d'Història Contemporània.

Creiem que, després de setanta anys dels fets esdevinguts, ja no s'ha de servir la intimitat de les persones i, en tot cas, la prioritat és el dret al coneixement històric de tothom, que el dret a la intimitat, i més després de tant de temps i que les dades del registre són la mena de dades que es demanen en un currículum actual. Des del punt de vista històric, el fet d'identificar positivament les víctimes de la guerra, va per davant de conservar la seva identitat i altres dades personals, com els noms dels pares, dels fills, de l'esposa, de les circumstàncies de la mort. Precisament, aquesta és la informació rellevant que convé que es faci pública per a la recuperació de la memòria i dels fets històrics.

TREBALL DE CAMP

En aquesta comunicació, avançarem algunes conclusions de l'any i escaig d'investigacions. Quan començarem, varem partir dels coneixements previs publicats en llibres d'història general i de monografies d'història local. Tal com els llibres sobre la repressió a Catalunya i al Maresme, de Solé Sabaté i Villarroya, o les monografies de gairebé cada poble de la comarca, endegades per l'historiador Jordi Amat.

Seguidament, passarem a consultar els arxius de cada localitat: els parroquials, dels cementiris, municipals... dins dels municipals, les seccions dedicades a les lleves dels anys 1936-1941; Beneficència Social, on hi ha els expedients dels orfes de la guerra; i la correspondència entrant i sortint d'aquests anys; fonts que podien fornir-nos informació sobre les víctimes de la guerra, i qualche vegada ens hem trobat amb sorpreses, és a dir, informació rellevant inesperada, però altres vegades no.

A moltes localitats de la comarca, l'Ajuntament no té arxiu històric i altres vegades no estan classificats aquests anys, i en un cas, es va llençar l'arxiu cap allà l'any 1961 en inaugurar-se una nova seu de l'Ajuntament per fer lloc a la nova documentació (s'arribà a llençar lligalls del segle XVIII!!!)

També ens hem trobat que s'ha extraviat o perdut molta documentació pel pas dels anys i per manca de cura, sobretot, en localitats molt petites on, fins recentment, no s'ha arxivat degudament la documentació municipal, ja que se seguia una classificació molt senzilla i antiga.

Una font molt important ha estat els registres civils, però té l'inconvenient que durant aquells anys no s'anotaven tots els difunts per causa de guerra, per exemple, els soldats morts en acció de guerra al front, era difícil portar-ne el registre. Durant la postguerra, i fins als anys 60 i 70, però principalment fins a principis dels cinquanta, els familiars solien instruir expedients per declarar difunts parents desapareguts, per raons legals, herències, o altres circumstàncies; si no hi havia documentació, es demanava testimoni de soldats companys que confirmessin que el desaparegut, efectivament, havia caigut mort en terra de ningú.

Per a cada víctima, s'omple una fitxa molt extensa i detallada, en la qual s'anota des de les dades personals i familiars, noms dels pares, lloc i data de naixement o l'edat, l'estat civil, noms de la muller i dels fills, l'adreça l'any 1936; la condició militar, exèrcit franquista o republicà, arma, unitat, etc, i les circumstàncies de la mort o desaparició: en el front, repressió de la rereguarda, data i lloc, etc.

Després d'això, es fa el buidatge en un programa d'una pàgina oficial de la Generalitat on es poden trobar les víctimes de tota Catalunya, un cop verificades les dades, per tal que sigui assequible als familiars, investigadors i públic en general. En aquests moments, ja es va per la fitxa número 30.000, i hom calcula que la guerra i l'exili provocà la mort d'uns quaranta-cinc mil catalans del Principat. Naturalment, sempre quedaran alguns serrells, persones desconegudes, dobles inscripcions, desapareguts que no surten enlloc...

Amb aquest inventari, hom podrà identificar els cossos indocumentats que es trobin en l'excavació de les fosses comunes localitzades al llarg de la geografia catalana. Els familiars dels desapareguts podran identificar les seves despulles i donar-los sepultura digna en una tomba amb el seu nom. És un deure d'humanitat.

DADES COMARCALS

Al quadre reproduït a l'annex, es recull l'estadística de les víctimes comarcals. És incomplet encara. Quan s'hagi acabat aquesta investigació es podran tancar aquests arxius. El que subscriu ha dut a terme la investigació de les localitats següents: Mataró, Llavanes, Caldes d'Estrac, Vilassar de Mar, Premià de Mar, Cabrera, Calella i Santa Susanna.

Mancant, doncs, les comprovacions darreres, tenim que el nombre total de víctimes és d'unes 1.504, quantitat que pot veure's lleugerament modificada després de fer els creuaments dels arxius de cada localitat de Catalunya. Perquè es pot donar el cas que un difunt d'una localitat del Maresme hagi mort o desaparegut en el front, lluny del seu poble, i que consti inscrit molt després en el registre civil de la seva localitat i s'escaigui que també consti en el registre civil o en un registre d'un hospital de guerra, o en un altre arxiu d'un altre lloc. Llavors, s'ha de triar en quin dels dos indrets se'l comptabilitza.

Pel que fa a la capital de la comarca, el cost humà de la guerra és de 522, però com que hi havia dos hospitals de sang, el nombre de difunts és molt elevat perquè són soldats no maresmenys. La següent localitat que proporciona un nombre més elevat és Calella, 195, perquè era la segona ciutat més poblada i sociològicament bastant esquerranosa i republicana.

En el quadre estadístic no està contemplat el sexe de les víctimes, però és majoritari, a més del 90 per cent, el gènere masculí.

Un aspecte no tractat i que dóna per a una investigació més aprofundida però molt entretinguda, és fer la història de vida de cadascuna de les víctimes. Això ja s'ha començat a fer en les monografies locals.

S'haurien de publicar les memòries d'aquells testimonis de l'època que n'hagin escrites. Recollir els testimonis orals dels supervivents. I fer una superposició o creuament de fitxers, biografies, testimonis, i el que calgui, per tal que, fins i tot, dades indirectes es puguin utilitzar per fer les històries de vida d'aquestes persones.

En definitiva, aquesta iniciativa és molt benvinguda, però no n'hi ha prou, queda molta cosa per fer i, sobretot, superar prejudicis ideològics per al bé de la ciència i per deure humanitari.

Josep Xaubet, historiador.
Mataró, Països Catalans, 18 de juliol de 2008, setantè aniversari de la guerra.

TAULA 1: COST HUMÀ A LA COMARCA DEL MARESME

Població	Repressió republicana	Repressió franquista	Morts i desapareguts front hospitals	Altres morts*	Bombardeig	Camps de concentració**	Accidents derivats de la guerra	TOTALS
Alella	5	4	40		1			50
Arenys de Mar	18	8	31		4			61
Arenys de Munt	6	4	77		2			89
Argentera	3	5						8
Cabrera de Mar	6	19		2		1	1	29
Cabrils								0
Caldes d'Estrac	3		12		1			16
Calella	24	1	166		4			195
Canet de Mar	41	9			5			55
Dosrius (i Canyamars)	1		12					13
Llavaneres	2	4	14					20
Malgrat de Mar					14			14
El Masnou	27	2			23			52
Mataró	38	12	130	311	21	10		522
Montgat	3	9			21			21
Òrrius		3	6		9			9
Palafolls	3	2						5
Pineda	3	2	47					52
Premià de Dalt		1						1
Premià de Mar	12		33	3	5	3		61
Sant Cebrià de Vallalta			5					5
Sant Iscle de Vallalta			6	1				7
Sant Pol de Mar	3		31	1				35
Sant Vicenç de Montalt	40	1						41
Santa Susanna	2			1				3
Teià								0
Tiana	8		4					12
Tordera	10	11						21
Vilassar de Dalt	6	4	62					72
Vilassar de Mar	8	2	23	2				35
TOTALS	272	103	699	320	89	14	1	1504

* altres morts: suïcidi, accidents per causa de la guerra, malalties, etc.

** camps francesos, alemanys, franquistes; presons, batallons de treballadors, etc.

(Elaboració pròpia)